

Na sklonku 15. stol. bylo kodifikováno české zemské (šlechtické) právo v zákoníku nazvaném Vladislavská Zřízení Zemská, jímž úspěšně vyvrcholila řada dřívějších nezdařených kodifikačních pokusů. Hlavním důvodem proč se zamyšlené kodifikace (Přemysla Otakara II., Václava II., Karla IV.) neuskutečnily, byl především odpor české šlechty, která se obávala, že kodifikační práva by byla její moc omezena a její vliv na soudnictví a správu země zeslaben a moc krále naopak posílena.

Politická i hospodářská situace v Čechách na konci 15. století se však podstatně liší od předcházejících období. Šlechta vyšší i nižší upevnila své výsadní politické postavení v českém státě: ovládá nyní všechny důležité zemské úřady a soudy a snaží se o vyloučení měšťského stavu z účasti na rozhodování o základních politických otázkách státu. Hospodářsky šlechta úspěšně konkuruje městům a daří se jí i právní zakotvení poddanské závislosti selského lidu. Spojenectvím s rytíři získávají páni koncem 15. století převahu a vytváří se tak jako důsledek dlouhého a složitého vnitropolitického vývoje situace, jež je neobyčejně výhodná pro šlechtu a především pro panstvo. Všechny tyto skutečnosti převážily dřívější odpor šlechty ke kodifikaci — nemusila se ničeho obávat. Královská moc byla v novém zákoníku omezena co nejdůkladněji, právo šlechty svobodně nalézat právo na soudech bylo znovu potvrzeno, stejně tak jako nárok šlechty na nejdůležitější posice ve státním aparátě. Šlechta využila svého výhodného postavení k uzákonění svých výsad a k zúžení a osekání politických práv měst.

Na sestavení zákoníka pracovaly zvláštní komise, zvolené sněmem, již od r. 1487. Tehdy sepsané články, obsahující t. zv. zemské svobody, však nebyly sněmem přijaty. Znovu pak bylo usneseno na sněmu r. 1497, aby byly sepsány a vydány tiskem ústavní, majetkové a trestní předpisy, zvláště ty, které upravovaly řízení před zemským soudem. V listopadu r. 1499 se sněmovní komise složená z 6 pánů a 11 rytířů dohodla s králem Vladislavem v Bratislavě na 80 člancích, nazvaných „Prešpurské zůstání“, které měly být pojaty do zákoníka. Bez účasti měst a dokonce proti jejich výslovnému odporu byl potom na sněmu v březnu r. 1500 celý zákoník přečten a schválen vyššími stavy. Konečná redakce byla svěřena užší tříčlenné komisi, jejímiž členy byli Petr a Zdeněk ze Šternberka a Albrecht Rendl z Oušavy, královský prokurátor. Zemská zřízení pak byla vytištěna 18. srpna 1500 pod názvem „Zřízení zemské království českého“. V zákoníku nacházíme celkem 554 ustanovení, která nebyla původně číslována (Palacký ve svém vydání v Archivu Čes-

kém V. použil pozdějšího číslování překladatele zákoníka do latiny — Racka Doubravského — jenž zapracoval do textu i další články, takže jejich počet vzrostl na 562), která upravují nejrůznější právní poměry — majetkové, rodinné, trestní (s převahou deliktů politické povahy) procesní, správní. Zemské zřízení obsahují též zákony, které mají ústavní charakter, neboť zakotvují základní stavovská práva a privilegia a vymezují určité oblasti královské moci. Zemská zřízení ovšem neobsahovala celý systém zemského práva. Stále ještě vedle tištěného zákoníka platilo i právo obyčejové. Výslovně bylo dovoleno, aby zemský soud nalézal právo svobodně — „... vedle přelíčení a svědomie...“ (článek 553). Tím tedy byla ještě více utvrzena libovůle šlechtických soudů.

Podle původu můžeme rozdělit obsah zemských zřízení do dvou skupin: jednu tvoří sněmovní usnesení a druhou soudní nálezy. Jak usnesení, tak nálezy byly zapisovány do zemských desk. Autoři zákoníka se při kodifikaci důsledně přidržovali zemských desk, takže v obsahu zákoníka nenajdeme žádné ustanovení, které by nebylo obsaženo v zemských deskách. Tento způsob práce se nepříznivě odrazil i na systematické zákoníka. Jen misty nalézáme náznaky o tom, že se autoři snažili spojit některá příbuzná ustanovení do větších celků (na př. ustanovení o přísahách — články 207 až 219, o úřadech zemských — články 225—231 a pod.).

Důvody, jež vedly k takovému uspořádání obsahu byly především politické. Představitelé šlechty, kteří vybírali ze zemských desk jednotlivé nálezy a usnesení, vybírali toliko ty předpisy, které nebyly v rozporu se zájmy šlechty. Důslednou citací zemských desk měl se pak vzbudit dojem že nový zákoník neobsahuje nic nového a je pouze shrnutím platného práva. Nad to podle zásady: „co je v deskách zapsáno platí za právo“ a „nikdo nemůže desky přesvědčiti“ nemohli odpůrci zákoníka — měšťané královských měst — proti němu úspěšně bojovat. I s tohoto hlediska znamená tedy přijetí zemských zřízení především úspěšný politický tah šlechty proti městům, kterým byl rovněž novým zákoníkem upřen rozhodující třetí hlas na sněmu. Zatím co dříve bylo potřebí k platnosti sněmovního usnesení jednomyslného souhlasu všech tří stavů (pánů, rytířů, zástupců královských měst,) podle článku 554 zemských zřízení, mohla se města účastnit s rozhodujícím hlasem pouze těch jednání, která se týkala výhradně městských záležitostí. Jinak bylo stanoveno, že „... panský a rytířský stav měl jest vždycky vuoli a svobodu (s vuoli krále JMl na obecním sněmu) práv svých přičiniti nebo ujeti...“

Města však byla stále ještě silná hospodářsky i vojensky a nepodrobila se šlechtě bez boje. Od přijetí zemských zřízení na sněmu šlechtou odmítala města uznat pro sebe závaznost nového zákoníka. Nastala pak s právního hlediska kuriosní situace, kdy města po celých 17 let neuznala platnost zákoníka a šlechta neměla dostatek sil, aby jeho platnost prosadila. Třetí hlas na sněmu byl v průběhu této doby městům přiznán a všechny ostatní sporné otázky byly kompromisně urovnány r. 1517 smlouvou Svatováclavskou.

Během 16. století došlo k několika dalším vydáním Zemských zřízení v nových redakcích. K prvému vydání došlo r. 1530, kdy bylo sněmem přijato pouze 211 článků, při čemž text byl doplněn některými novými nálezy a usneseními, zejména předpisy o zemských a krajských hejtmanech. Vedle této nové redakce (neúplné) platila ještě Zemská zřízení z r. 1500.

K dalšímu vydání zemských zřízení došlo v r. 1549, kdy se v nové redakci již zřetelně odrazily unitropolitické změny, ke kterým došlo porážkou stavovského povstání a vítězstvím krále. Zemská zřízení z r. 1549 posilují značně autoritu krále a po prvé se u nás v zákoníku objevuje delikt urážky královského majestátu, za níž je považováno na př. vyváření oposice proti králi a pod. Po formální stránce je nová redakce mnohem dokonalejší nežli redakce předchozí. Je systematicky uspořádána, jednotlivé články jsou označeny abecedními písmeny a očíslovány, k textu je připojen věcný abecední rejstřík.

Poslední redakce zemských zřízení v období stavovského státu pochází z roku 1564. Tato redakce se příliš neliší jak po stránce obsahové tak formální od Zemských zřízení z r. 1549. I Zemských zřízením bylo během 16. století připojeno několik doplňků, které byly považovány za součást zákoníka. Tak k vydání z r. 1530 byla takto připojena Smlouva svato-václavská z r. 1517 a Zřízení o ručnicích z r. 1523, do textu zemských zřízení z r. 1549 byl zapracován text „Smlouvy o kovy“ z r. 1534 (jako články X 19—X 30). Na sklonku 16. století byl jako doplněk k zemským zřízením připojen i traktát Jakuba Menšíka z Menšejna o mezním soudě.

Z literatury:

J. ČELAKOVSKÝ: Povšechné české dějiny právní, Praha 1905.

J. KALOUSEK: České státní právo, Praha, 1892.

J. KAPRAS: Právní dějiny II., Praha 1913.

B. RIEGER: Drobné spisy I., Praha 1914.

J. VESELÝ: Zůstání přešpurské, Praha 1935.

K. MALÝ, K zemskému právu trestnímu 15—16. stol. v Čechách, Rozpravy ČSAV, Praha 1962.

ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ r. 1500. ÚŘADOVÉ ZEMŠTÍ.

225) Nalezli vuobec za právo: my Vladislav, z božie milosti uherský, český etc. král, markrabě moravský etc. na sněmu obecniem, kterýž je držán na suché dni let-ničnie léta božieho 1497 všeho královstvie Českého, taktó sme úřady zemské téhož královstvie zřediti a rozdělití ráčili, kteří úřadové na věčné časy a budúcie při kterých staviech zuostatí mají, a o to viec rozdělenie a ruoznice na žádné časy aby nebyla: v prvniích Václava Hindráka B. I.

226) Úřadové stavu panskému vuobec za právo nalezení:

Purkrabstvie Pražské, hofmistrstvie zemské, maršalstvie zemské, komornictvie zemské, súdstvie zemské, kancléřstvie zemské.

227) Úřadové stavu vládyckému vuobec za právo nalezení spolu se pány:

Purkrabstvie Karlšteinské, kdež se koruna a klénoti zemští chovají, spolu se pány, aby byl jeden z pánuov a druhý z vládyk, a ti spolu zámek Karlštejn držeti a chovati mají. A ti nám mají přísahu udělati i budúciim králuom Českým i všie koruně a obci královstvie Českého, podlé práva a obyčeje starodávnieho.

228) Úřadové stavu vládyckému toliko samému vuobec za právo nalezení:

Písařstvie zemské, podkomořstvie, purkrabstvie kraje Hradeckého dávati máme i budúcie naši králové Čestí, však s takovou výmienkú, což se podkomořstvie dotýče: jestližeby kto v starém městě Pražském z vládyk byl měštěninem, toho my i budúcie králové Čestí máme vuoli na ten úřad vsaditi, ktožby se nám na ten úřad hodný býti zdál na podkomořstvie.

229) Nalezli vuobec za právo: což se mincmaistrstvie dotýče, že to JMt král i budúcie králové Čestí k vůli a moci sobě pozuoastavili a nechali, z těch tří stavuov, totiž z panského, rytieřského a městského stavu jej dáti, komužby se jim zdálo a líbilo osobě, a tu osobu abychom mohli změnití a jiného na to vsaditi, kdyžby se líbilo nám.

V prvniích Václava Hindráka B. I. (= 1497).

230) Nalezli vuobec za právo: že z pánuov ani z rytieřstva aby žádný dvú úřaduov zemských nemieval menších ani větších. V prvniích Václava Hindráka B. 2 (= 1497).

231) Nalezli vuobec za právo: což se maršalstvie zemského dotýče, že král JMt ráčil k tomu povolenie své dáti, neuchovalliby buh smrti bez dědicuov nynějšieho pána maršálka, že ten úřad má též a tak zuostati v tom spusobu bez dědictvie, jakožto svrchupsaní úřadové zemští. A jakož se páni Dubští hlásie a Jiří a Viktorin z Ronova, žeby k tomu úřadu spravednost mieti měli, neuchovalliby buoh nynějšieho pána maršálka smrti bez dědicuov, přišloliby k tomu, a oni to dostatečně okázali, že k tomu spravedlnost mají: což jistého okáže, toho také podlé své spravedlnosti mají požiti.

413) Nalezli za právo: aby král Český volen byl tak, jakož od starodávna bylo, podlé obyčeje práva a svobody královstvie Českého. A kdyžby volen byl a přijel, že najvyšší purkrabie Pražský nynější i budúci má slíbíti pánóm, rytieřstvu, Pražanóm i jiným městóm, i všie obci koruny České, o kteréhož bychom se kolivěk svolili, aby králem byl a do země přijel, aby mu zámek hrad Pražský bez odporu v moc jeho hned povolně postúpil. Pakliby výtržek v tom kto v zemi učinil a jakú búřku, anebo na zámky z té příčiny pustil, chtě někomu království dopomoci: aby takový čest, hrdlo, statek ztratil a z země vyhnán byl; a ktožby takového zastávati chtěl a jej fedroval, ten aby v tůž pokutu svrchupsanú upadl.

A haitman hradu Pražského nynější i budúci má slíbíti purkrabí Pražskému nynějšiemu i budúciemu po smrti krále JMti, že k žádnému jinému s zámekem zřenie mieti nemá, dokudžby král Český volen nebyl, tak jakož se nahoře píše, než k najvyššiemu purkrabí Pražskému.

414) Nalezli za právo: chtěllyby kto mocí vtrhnúti, anebo žeby vtrhl do koruny České, chtě tudy královstvie obdržeti, proti tomu aby chom sobě všickni pomocni byli, pod pokutu nahořepsanú. V prvních Václava Hyndráka, A. 30 (= 1497).

415) Nalezli za právo: kdyžby se lidé poddaní pánu svému zprotivili, a statek jeho jemu odjali, a ktožbykoli ty lidi vuobranu přijal a statek tak odjatý k sobě přijal a jej sobě osoboval, věda o tom: takový by učinil nešlechtně, neprávě, proti právu, a proti králi JMti hrdlo propadl jest, a statek ten odjatý má zase navrácen býti, komuž jest byl odjat. Jakož nález o tom, v prvních Václava Hyndráka. E. 5 (= 1497).

416) Léta božieho 1499 při suchých dnech postních páni, rytieřstvo, Pražané i jiná města královstvie českého na obecniem sněmu takto mezi sebu zjednali a zuostali, a dskami památnými zapsati rozkázali: Jakož v těchto předešlých časech, někteří zlí a nešlechtní lidé cedule zrádné, nešlechtné a hanlivé na všechny stavy tohoto královstvie, i také na pány a úředníky zemské spisující, zrádně, nešlechtně a pokútně lepali, kladli a metalí sú; kterúžto tak zrádnú a nešlechtnú věc páni Jich Mt, vládyky a Pražané vážie s pilností, a chtieze zastaviti a přetrhnúti, aby takový zlí, zrádní a nešlechtní lidé v tomto království prospěchu mieti nemohli, takto o tom (z rozkázanie KMti a s povolením a dostatečnú volí pánov, rytieřstva, Pražan i jiných měst královstvie českého na sněmu obecniem) rozkazují, vypoviedají a nal zají: Ktobykolivěk po tento čas z kteréhokoli stavu a povahy člověk v takové zradě a nešlechtnosti postižen a v pravdě nalezen byl, jeztoby takové zrádné a nešlechtné cedule spisoval, lepál, neb metal a kladl, aneb takových cedulí nešlechtných která příčina byl: že k takovému každému má hledieno a saženo býti jako k nešlechtnému člověku, a takový každý bez milosti má štvrcen býti jako zrádce. A ktoby pak, najda takovou zrádnú ceduli, hned jie neztrhal, a jie komu jinému ke čtení neb k ohledání podal aneb poslal, a v tom byl skutku (že jest to učinil) postižen a shledán: ten má seděti rok u věži bez milosti, a o takového žádného se žádný přimlúvati nemá zjevně ani tajně. A v tomto roce byloliby naň shledáno a usvědčeno, že jest on tu ceduli sám spisoval

neb kladl a lepal, tehdy takový má trpěti pokutu svrchu dotčenú, to jestli že má štvrcen býti, jako zrádce. V quaternu památném léta 1499, v pátek po svatém Matěji (= 1 Mart.)

554) Nalezli vuobec za právo: že (s krále JMti vuoli na obecniem sněmu) páni rytieřstvo v těchto knihách, což nahoře psáno stojí, za právo sú nalezli a utvrdili; a tiem hýbáno nemá býti od nižádného člověka bez svolenie hlasu panského a rytieřského. Než panský a rytieřský stav měl ještě vždycky vuoli a svobodu (s vuoli krále JMti na obecniem sněmu) práv svých přičiniti aneb ujieti; a též ještě sobě obadva stavové svobodu pozuostavují, očby se kolivěk ta dva stavy na obecniem sněmu svolili, budú moci práva (svého) přičiniti aneb ujieti. A též o saudu zemském, aneb u jiných sauduov, očby se svolili, že budú moci za právo ustaviti, přičinit neb ujieti, tak jakož od starodávna bývalo. Než cožby v nahoře psaných knihách psáno bylo, ježtoby městského stavu se dotýkalo, a oniby také toho některého artikule pomáhati měli, také bez jich třetieho hlasu nemá se přičiniti ani ujímati.

ZŘÍZENÍ O RUČNICÍCH LÉTA TISÍCÍHO PĚTISTÉHO XXIII.

Ručnice je zbraň velmi ukrutná a tak nekřesťanská i nemužská, více ke zlému než k dobrému; neb se jimi mnoho nestatečných a nerozšafných mordův (i těm, kdož se s nimi obírají) přihází. A protož jest dobře a chvalitebně v tomto království té střelby zlé užívání zapovědino. A poněvadž pak mnozí lidé, neznajíce, jak ručnice užívati neb neužívati mají, v pokuty peněžité, v vězení i hrdla ztracení vpadají: i aby se každý věděl čím spraviti a pokut na to uložených vystříci, jest věc spravedlivá a povinná lidem o tom zřízení věděti. Nebo právo zatajené jest lidem osídlo skryté. Protož, jakž jest o tom na tento čas ode všech tří stavův nařizeno, tuto jest to k vaystraze každému vytištěno.

1. Poněvadž se to skutečně shledává, že mnozí lidé ze všech tří stavův mnohé škody na hrdlech i jinak jsú sobě činívali a jedni před druhými v mnohých nebezpečnostech před takovou braní jsú bývali a zvláště dobří před zlými, vaytržnými a podezřelými lidmi; a pro ty a takové jiné všelky a rozličné přičiny, majíce i zvláštní o tom od JKMTi poručení, všickni tři stavové i osoby z stavův při tomto napravování práv toto jsme zřídili, že světští i duchovní nemají s nimi choditi ani jezdit, s dlúhaymi ani s krátkaymi, ani kterakž jich užívati, než tak, jak se v tomto svolení šíře zavírá a ukazuje, všickni ve spolek se zachovati mají. A to po tento čas, jmenovitě do dne sv. Havla najprv příštího. A v tom času má se do krajův voznámiti knížetem JMti tak i tím pořádem, jak se příjezd k sněmu obecnému obsílá, aneb jak by se JMti Knížecí v tom za nejlepší věc zdálo a vidělo, a to po městech, městečkách královských, panských, rytířských všudy má provolávati, aby lidé všickni vůbec, o tom věduc, věděli se o tom jak zpraviti a zachovati.

2. Jestli že by pak se kto tak nezachoval, a po té záповědi a oznámení více s ručnicemi jakýmiž kolivěk kto hned po ten den sv. Havla, tak jakž se svrchu píše, chodil neb jezdil a v tom na kterémž koli místě usvědčen a postižen byl, bud stavu panského, rytířského neb městského, kteříž by v městech královských lidé osedlí byli: ten každý má tomu, ktož jej s ní viděl, sto kop grošův českých propadnutí, když by naň to před knížetem JMti jakožto najvyšším hajtmanem krále JMti a tohoto království provedl.

3. A takového každého na žádost původu JMt Knížecí listem hned od voznámení původu ke dvěma neděluom má obeslati. A každý bude povinen státi aneb na místě

svém s listem mocným místo sebe pod svú pečeti (tak jako k saudu komornímu) bude moci poslati. Pakli by nestál nebo na místě svém neposlal, má naň právo stané dáno býti. Než žádal-li by ten obeslaný hojemství, jestli že by kníže JMt to uznati s radou ráčil, má jemu za čtyři neděle dáno býti hojemství.

4. A ktož by takovou při před JMti Knížecí obdržal, můž toho ze škod útratních před úředníky pražskými menšími desk zemských (tak jakž svolení zemské ukazuje) viniti.

5. A po nálezu JMti aneb po staném právu můž každý po právě jíti, tak jakž od jiných se saudu zachovává. Též i o listech zatykačích.

6. Jestli že by pak král JMt na tom místě ráčil koho jiného na časy budící za hajtmána míti: tehdy týmž vším způsobem má ta věc tak zachována býti. Pakli by na který čas žádného hajtmána v tomto království na tom místě nebylo od krále JMti: tehda, komuž by JMt Královská na místě svém poručit ráčil, ten aby takové saudy o též ručnice držeti i konati mohl.

7. Item. Také při tom toto dostaveno: Jestli že by který pán nebo rytířský člověk, též také i města, nebo ktož koli z měst jel neb cestau šel, a služebník jeho který s ručnicí s volí a vědomím jeho neb jich, jedu nebo jdu, s ní postižen byl: tehdy o tu pokutu k tomu pánu neb rytířskému člověku, též k městu aneb k městskému člověku od toho, ktož by jeho (neb jich) služebníka postihl, bude moci, poněvadž by s ním nebo s nimi na cestě byl aneb kdež koli při něm neb při nich, hledíno býti. Jestli že by pak bez vědomí a vůle pána svého služebníci stavův svrchu dotčených s ručnicemi postižení byli: tehdy k tomu a k těm služebníkuom a jich osobám o pokutu výš jmenovanú má hledíno býti. Pakli by služebník ten byl z lidí obecních, a bez vůle pána svého a vědomí s ručnicí jel: tehdy pán jeho, nechce-li zaň té pokuty výše psané dáti, má a jest povinen toho služebníka takového tomu, ktož jej přistihl, vydati. Jestli že by pak se přihodilo a služebník ten podlé pána svého, jsa z jiné země, byl s ručnicí postižen, a byl stavu panského, rytířského neb městského: jestli že by bez vůle pána svého s ručnicí byl postižen má ho pán jeho slibem zavázati, aby se v moc toho, od kohož jest postižen, postavil.

8. Toto při tom vymíněno jest. Jestli že by se to skutečně shledalo na osobě stavu panského, rytířského neb městského, že by statku svého za tu svrchu dotčenú pokutu neměl, a žádný ji zaň dáti nechtěl: tehdy má vzat býti do vězení a půl léta tam seděti, a puštěn nemá býti bez vůle původovy prvě toho půl léta, leč by se s původem umluvil.

9. Item. Přihodilo-li by se kdy, že by kterého pána, rytířského člověka neb městského poddaný člověk, buď také přistavný, s ručnicí byl postižen byl, dáti: tehdy má jej pánu toho, ktož by jej s ručnicí postihl, vydati. A ten pán má toho s ručnicí postiženého vězením dostatečně a slušně opatřiti, aby do času polúletí pořád zběhlého v též vazbě držán byl, aneb se s původem v tom času o pokutu umluvíti, však tak, aby zúmyslně zdraví ani hrdlu jeho uškozeno nebylo. A po vyjití toho polúletí má toho člověka, pro ručnici vazbau trestaného, pánu jeho v moc pustiti a vydati na takový způsob, že pán jeho má jej na rukojmě dostatečně pod základ slušný vzít, aby se všelijak v skutku i v řeči ku pánu, kterýž jeho u vězení držal, i ke všem jeho poddaným, také i k tomu, ktož jej s ručnicí postihl a k vězení aneb ku pokutě připravil, pokojně zachoval. Pakli by ho pán jeho na takové dostatečné rukojmě (jakž se svrchu píše) vzítí nechtěl: tehda má týž člověk při prvním vězení zůstaven býti.

10. Item. Což se pak lidí obecních, sedlských, v vesnicích osedlých i neosedlých, i také v městech neosedlých a v městečkách, řemeslníkův i všeliké povahy služebných, čeledi aneb jakž koli obecních, dotýče: též s ručnicemi jezdit, chodit, ani jich

nikterak užívati nemají v nižádném místě. Pakli by který neb kto byl s ní postižen aneb usvědčen: takového každého, ktož by ho postihl a našel s ní jíti, můž jej hned vzíti. Pakli by ho vzíti nechtěl aneb nemohl, znal-li by jej, koho za pána má, má k jeho pánu poslati, buď osedlý neb služebný aneb jakž by koli jeho byl, aneb na jeho gruntu zastížen: má žádati, aby se jím ujistil, a jemu aby ten pokuty deset kop grošův českých dal. Pakli by jich neměl, a ten pán zaň dáti nechtěl: tehdy má mu jej, buď jeho nebo číž koli jiný, vydati. Jestli že by pak nevydal, ani pokuty dal, ten a takový každý má padesát kop grošův českých propadnutí původovi, a můž z nich tím způsobem, jak se svrchu píše, hleděti a viniti.

A tento artikul o lid obecní vztahuje se na všechny tři stavy. A též v městech neb městečkách královských, panských i rytířských tak se zachovati mají, jak se svrchu píše; toliko že má posláno býti k purgmistru a konšeluom a vydání takových lidí, což se pokuty dotýče.

Než jestli by jeho neznal, kto by s ručnicí šel nebo jel, aneb jakž koli ji při sobě měl: nechtěl-li by mu ji vzíti a s něj nemohl býti, tehdy má po něm pokřik učiniti, tak aby se jeho zmocniti mohl jej vzíti. A vezma jej, má se k němu o tůž pokutu (jakož svrchu o tom napsáno jest) zachovati. Pakli by kto, buď z stavu panského, rytířského neb městského, buď z lidí všech obecních, slyše pokřik, nehonil aneb honiti nedal; tehda k tomu každému o tůž a takovou pokutu podlé jednoho každého povahy (jakž o pokutách svrchu se píše) bude moci jakožto k tomu, ktož by s ručnicí šel nebo jel, hledíno býti.

11. Item. Jestli že by kto k tomu z ručnice, buď jda neb jeda s ní na cestě aneb na kterémž koli místě směřil, a zapálil a z ní vystřelil aneb nevystřelil, budto že by se i chybil, aneb koho z ní postřelil: buď z panského, rytířského neb městského stavu i sedlského, aneb jakéž koli povahy člověk, ten a takový každý, ktož by se toho dopustil, poněvadž by se to zřetedlně našlo, že by ho chtěl z té ručnice o jeho bezhrdlé připraviti, aby hrdlo bez milosti ztratil, a ten hned aby vzat byl a dán tu, kdež by najbližší poprava byla, aby pro takový skutek svouj konec vzal.

12. Item. Ktož by po této záповědi kohož koli z ručnice jakž koli zabil a zamordoval: k tomu každému a takovému podlé způsobu a povahy všech lidí ze všech stavův a vedlé starobylého práva, o mord učiněného, má hledíno býti.

13. Item. Jakož všickni ze tří stavův na tom se svolili, ktož by koho uhlédal, an s ručnicí jde nebo jede, jakož výš o tom (jak se k komu v tom zachovati mají) dotčeno jest; než jestli že by podaní neb služebníci řádu obecního uhlédali aneb uhlédal koho: tehda má to vzněsti na pána svého aneb pány. A o takovou pokutu každý pán jeho toho, ktož by s ručnicí šel aneb jel, bude moci viniti.

14. Toto jest při tom znamenitě vymíněno, že ručnice, všelijaké každý pán a rytířský člověk i města mohau jmíti na zámcích, tvrzech, městech, v městečkách i ve všech svých pro obranu. A také mají jich k tomu užívati, jestli že by pokřik sšel, honiti nepřátel zemských i jakýchž koli zhůbcí, aneb také že by i bez pokřiku který pán, rytířský člověk nebo město chtěli kde na zločince, zhůbce a lúpežníky vyslati, nebo kto sám svú osobú za nimi jel aneb šel. K takovým potřebám mohú jich užiti. Však aby taková poslání list jměli pod pečetí od svého pána aneb úředníka, a též od města. A jakž by koli ta potřeba minula buď zhaubcí honění aneb na zločince vyslání, hned zase v místa svá ručnice schovány a položeny býti mají.

SMLAUVA KRÁLE JMĚ S STAVY TOHOTO KRÁLOVSTVÍ
O KOVY UČINĚNÁ.

X. 19.

My Ferdinand, z Boží Milosti římský král, po všechny časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvátský etc. král, infant v Hispanii, arcikníže rakouské a markhrabě Moravské, Lucemburské a Slezské kníže, a Lužický markhrabě etc. Oznamujem tímto listem všem: Jakož sme na tento čas, seznavše toho hodné příčiny pro dobré naše a obyvatelův království Českého, sněm obecní na Hradě Pražském, druhý v pondělí v postě, léta dátum listu tohoto, položiti a rozepsati ráčilil, na kterémžto sněmu mezi jiným obecného dobrého jednáním, od stavuov království Českého, panského a rytířského, také od Pražan, věrných našich milých, prosba a žádost na nás vložena, abychom na jich věrné, povolné a užitečné služby, kteréž sau předkuom našim, císařuom římským a králuom Českým, pánuom svým, i také nám po všechny časy rádi činili a napotom činiti chtějí, vzhlednutí; a poněvadž království České z daru Pána Boha všemohaucího nad jiné země křesťanské horami a kovy, zvláště od zlata i stříbra, jest obdařeno, o to s nimi (aby takové hory k vyzdvižení a zdělání tím snadněji přivedeny k užitku našemu i poddaných našich v království Českém býti mohly) milostivěs rovnáti a smluviti váčili. I jichžto prosbě jakožto slušné, a nejvíc seznavše, že čím větší při tom milost poddaným našim učiníme, tím snažnější k pavování a hor zdělání chtivost a pilnost míti budau, ještě na tom naše, dědicupv i budaucích králuov Českých, i téhož království dobré a užitečné bude, naklonění sauce: s dobrým rozmyslem, jistým našim vědomím, mocí naši královskau jakožto král Český, v artrkulích dole psaných o kovy všelijaké, vyšší i nižší, kteréž by v království našem Českém se zjevili neb dobytí mohli, a zvláště o zlaté a stříbrné kovy s stávy panskými, rytířskými, také i Pražany obojích, Starého i Nového měst Pražských, věrnými našimi milými, smluviti, sjednati a na budauci věčné časy, aby od nás, dědicuov našich a budaucích kraluov i od jednoho každého bez přerušené držáno a zachováno bylo, takto zavítiti jsme ráčili.

X. 20.

Item, Nejprvé, kdež by se kovy zlaté aneb stříbrné v království Českém na číchž koli gruntech zvědět, najíti a doptány býti mohly: tehdy aby pán těch gruntuov kverkuom, horníkuom, havěruóm a tak každému šorfovati a hledati dáti... A permistr pána téhož, na číchž gruntech by se hory našly, aby k šorfování šachty, doly a štolý jménem pána gruntu, i všecko jiné (což jemu k propuoječování náleží) propuoječoval, a pán gruntu v tom žádné překážky nečiníti, než kverky v tom fedrovati povinen byl. A což tak od zlata a stříbra z daru Pána Boha všemohaucího se nadělá, z toho my témuž pánu (na číchž gruntech takové zlato a stříbro nalezeno a děláno bude) polovici všeho desátku dědičně pauštěti a dávatí ráčíme. Než zlata, stříbra uberkauf, i také šlekšas z mince, nám a budaucím králuom Českým samým pozuo-stati mají.

X. 21.

Item, Také hřivna stříbra bez kventíku fejnu Norimberské váhy, při všech horách, v království Českém po sedmi zlatých rýnských, čtrnácti groších a šesti peněžích, vše Českých, zlatý po čtyřmezčíma groších, a groš po sedmi peněžích

Českých počítajíc kverkuom platiti, a pod to níže psané již hřivny stříbra kupovati nemáme a moci míti nebudem. Však při tom v moci naší, dědicuov a budaucích králuov Českých, na všech horách kovuov zlatých a stříbrných znovu zaražených, kdož by prvé na to svobod a frystuňkuov neměli, spolu s nejvyšším mincmajstrem a raddami našimi království Českého pána těch gruntuov a s jiných horám rozumných osob radau, řád a právo horní zříditi a ustanoviti podlé způsobu hor Joachmstalských aneb jakž by časní potřeba těch hor kázala a uznána byla, pozuostavovati sobě ráčíme.

X. 22.

Item. Kverkové pánu těch gruntuov, kdež by se zlato a stříbro zjevilo a děláno bylo, čtyři dědičné kukusy při dolích, šachtách, štolách na svůj náklad dělati a dědičně pavovati povinni budau. Pakli by se přihodilo, že by od některých doluov, šacht a štol pavování hor pustili, a potom ti neb jiní kverkové zase v těch místech zakládali a pavovati začali: tehdy tíž kverkové tomu pánu gruntuov, ty čtyři dědičné kukusy předse zakládati a pavovati na svůj náklad, a auspejty mají témuž pánu gruntu z nich dávány býti. Než zase proti tomu pán těch gruntův kverkuom k šachtám, doluom, štolám, co se pod zemí cimrování dotýče, lesu darmo a bez auplatku (pokudž se lesu na jeho gruntech dostávati bude) aby dával. Než když by již témuž pánu lesuov, kteříž by pro dobré hor smeyceni byli, nedostávalo, aneb jich s počátku neměl: tehdy proto kverkové ty čtyři dědičné kukusy pánu gruntu k dobrému jeho předse aby pavovali a zakládali. Než lesy k stavení domuom, k šmelc-hutem, k uhelným stodolám, k puchberkuom uhlím, a k jiným všelijakým potřebám, pán gruntu má horníkuom v slušných peněžích odbývati. Než jestli že by se přihodilo a pán gruntův (kdež by se hory dělali) chtěl příliš kverky mimo slušnost obtěžovati, ještě by tudy hory k pádu a skáze mohly přijíti: tehdy my hejtmanům v tom kraji, kdež by ty hory byly, aneb bez přítomnosti naší hejtmané naší a království Českého, tu moc měli, hejtmanuom krajským rozkázati na ty hory přijeti, je shlédnauti, toho se uptati i rozvážiti. Pakli by tíž hejtmané krajští toho srovnati nemohli: tehdy nejvyššího mincemejstra našeho k sobě přijíti a spolu v to nahlédnouti mají, tak aby skrže zaumyslnost aneb kořist pána gruntuovního kverkové mimo slušnost v těch lesích a prodajích obtěžování nebyli. Však tak, aby kverkové, havěrstvo a ti lidé, kteří se při těch horách saditi, osazovati a shromážděti budau, bez vuole pána gruntuov těch a hajných jeho lesuov a dříví nesekali, než tu, kdež jim pořádně podlé příležitosti ukázáno a vyměřeno bude.

X. 23.

Item, Co se pak vrchnosti nad lidmi, kteříž by se na těch gruntech (kdež by se hory zjevily) sadili, dotýče, k tomuto povolití sme ráčili: Aby ti všickni horníci a lidé, na kteréhož pána gruntech hory by se zjevily, dělali a oni se tu na těch gruntech osadili, shromaždili a sběhli, pánu těch gruntuov všelijakau vrchností k spravování i všelikterakau poddaností i člověčenstvím aby zavázáni a poddáni byli.

X. 24.

Item, Což se dotýče všech úředníkuov, kteříž k horám příslušejí a náležejí, jakožto hejtmana, permistra horního, rychtáře, austejlara, přísěžné a jiné

úředníky k horám náležející, aby pánu těch gruntuov samému přísahau zavázání byli. Než což se desátníka a silberprennara dotýče, ti dva aby nám a pánu těch gruntův, na kterýchž se hory zjeví, na místě kverkův každému k jeho spravedlnosti a užitkuom přísahau zavázání, a od nás a pána těch gruntuov společně usazeni byly. A my a pán těch gruntuov těm dvěma úředníkuom, což by za slušné bylo, podlé rovnosti užitkuov, službu platiti máme. Než pergmistr nám jakožto králi Českému aby také přísahau zavázán byl, dobré naše puosobil, opatroval a před škodau (pokudž jemu nejvejš možné bude) uvaroval a zachoval; toliko v tom, co se naší spravedlnosti a duochoduov dotýče, také v tom pána gruntu, ani žádného jiného nešaujíc. A tak každý pergmistr má nám a budúcím králuom Českým svrchu dotčenau přísahau zavázán býti. Ale proto pán těch gruntuov (na číchž by se hory zjevily a dělaly) má moc a vuoli míti pergmistra, hejtmana horního, rychtáře, austejlara, přísězné a jiné úředníky k horám náležející sobě usaditi a zřediti i je složiti a s úradov ssaditi, když by toho hodnau příčinu a potřebu měl a sezna. A mincmejistrové, vardejni i jiní všickni úředníci k minci náležící, nám a budaucím našim zuostati a přísahami zavázání býti mají. Také my jednoho našeho pruobýře, a země druhého míti ráčíme. Však tuto sobě a budaucím králuom Českým moc vyhrazovati ráčíme, aby nejvyšší mincmejstr náš, kteréhož v království Českém míti ráčíme, na všecky a všelijaké hory zlaté a stříbrné, na kteréž bychom jakéž koli užitky míti ráčili, na každý rok, a kolikrátž by toho potřeba kázala, na takové hory dojížděl, k nim přihlédal, a což by při jedněch každých horách, při vrchnostech, neb jináče za nedostatek přezvěděti, poznati, na to se s pilností vyptati mohl. A což by tak nepořádného našel, aneb se doptal, to má s radau a pomocí pána těch gruntuov, jest-li by se jeho samého nedotýkalo, k nápravě přivesti. Pakli by ti a takoví nepořádné pána těch gruntuov samého se dotýkati, a u toho, pána nejvyšší mincmejstr toho po dobré vuolu zjednati a k nápravě přivěztí nemohl, aneb že by pán gruntův při úřednicích a poddaných hornicích nerád zna, a na žádost nejvyššího mincmejstra toho také napraviti a v rád (kterýž na těch horách ustanoven jest) uvěsti nechtěl; tehdy o to před osobu naši královskú, a jest-li bychom na ten čas v zemi býti neráčili, před nejvyššího mincmejstra našeho Českého a zřízené České i jiné horám rozumné raddy, pán těch gruntuov má obeslán a vyslyšán býti. A což by tak podlé slušnosti a spravedlivosti se našlo a uznalo (toliko co se horního rádu a práva dotýče), v tom, což by horám škodné bylo, aby povinen byl beze všeho odporu to tak napraviti. Ale nejvyšší mincmejstr náš, nynější neb budaucí, těm panuom, na kterýchž by se gruntích hory zjevily a zdělaly, v grunty, horníky, v lidi a poddané jich žádným rozkazem ani vládnutím se nevkládej.

X. 25.

Item, jest-li pak sau předkové naši, císaři a králové Čeští, při kterých zápisích statkův svých zástavních hory a kovy zlaté a stříbrné, neb jiné, sobě anebo my také vymínili a potom vymíniti ráčili: to my, a budúcím našim, sobě k užívání všelijakou vrchností a spravedlností u věcech horních a rádích zachovávatí a pozuo-stavovatí ráčíme; však na tento spuosob. Jest-li by pánu zástavnímu těch gruntuov svrchu dotčených hor děláním a dobýváním zlata a stříbra škoda, buď na důchodech, užitcích, v lesích, v lovích, gruntech, řekách, potocích, rybnících se dála, a oni to pokázali; tehdy s tím anebo s těmi, podlé slušnosti o jich škody srovnati a uhoditi máme, aneb summu jich zápisnau (jest-li léta aneb životy vyšli) jim dáti povinni budem. Ale však sme k tomu také přistaupiti ráčili: Což se statkuov našich královských a duchov-

ních v tomto království, od předkuov našich i tudíž od nás zástavních a zápisných dotýče, ti všickni podlé zástav, zápisuov, životuov a výminek svých zachování a zuostavení býti od nás a budaucích našich, i také kovuov a hor, kdož by jich pořádně v držení byl podlé Přešpurského Svolení a Zápisu do života aneb let (jakž kterého zápis ukazuje) užití mají, jako ten, kdož své dědičné grunty má. A kteříž statky mají manské, ješto do desk dvorských jim se vkládají, těch a takových statkuov držitelé toho všeho práva a svobody, jako ti, kteříž dědičné statky drží (kromě těch manských statkuov, kteříž k zámkům příslušejí) užití mají. Avšak i toto jest vyhrazeno, že Přešpurský Zápis, co se hor a kovuov zlatých a stříbrných a jiných menších kovuov dole psaných dotýče, nynější smlauvě a tomuto našemu zápisu, jakž se svrchu píše, k žádné škodě a překážce být nemá, než tento zápis má držán a zachován býti bez přerušení.

X. 26.

Item, O nařízení mince při horách, kdež by zlaté a stříbrné hory tak znamenitě zarazili a vyzdvihli, že by dostatečně mince stříbrem zakládána býti mohla: tehdy při těch horách minci naši ustanoviti a zřediti ráčíme. Pakli by hory tak znamenitě nešly, a zvláštní mince se tu držeti nemohla: tehdy máme v minci naši, kterúž na Hradě Pražském míti budem, takováž stříbra na minci zrna Českého dáti mincovati, aby se auspejtové a tehodní záplata dělníkům takovau minci platiti mohla, jakž my o minci s stavy o to srovnati ráčíme.

X. 27.

Item, Také nejvyšší mincmejstr náš povinen bude, když by se jemu od pána těch gruntuov neb pergmistra napsalo neb oznámilo dvě neděle napřed, že něco stříbra při takových horách pohotově mají, aby taková stříbra kverkuom bez protahu platil, a peníze na hory dodával. Pakli by toho učiniti obmeškal na čas (jakž svrchu dotčeno) stříbra platiti nemohl; tehdy pán těch gruntuov a kverkové stříbra svá jinam prodati budau moci. Než což hřivnu stříbra dráže, než po sedmi zlatých reynských a čtrnácti groších a šesti penězích, vše Českých, prodají, ten zisk nám a budaucím našim králuom Českým dán a puštěn býti má.

X. 28.

Item, Kteříž by kolivěk obyvatelé v království Českém rádně zjednané a sobě od císařuov a králuov Českých i tudíž od nás dané frystuňky a svobody na hory měli, těch a takových rádných frystuňkov a obdarování, před námi a budaucími našimi bez překážky užití a zuostavení býti mají. Než po vyjití těch frystuňkův, tohoto nynějšího nového obdarování se držeti a užívatí budau moci. Než povinni budau stříbra svá, kteráž dobývají na zrno České, v Čechách, v minci naší, tu kdež by jim nejpriležitější bylo, sobě k svému užitku zmincovati dáti a my jim toho přiti ráčíme. Ale s mincmejstrem se o náklad mincování srovnati, a mincmejstr to jim má ujistiti, což mince vynese zase, když mincováno bude, navrátiti.

Item, O odvolávaní od sauduov horních z nových hor, takto při tom se zachovati mají: Aby od těch sauduov z hor, kteříž by nastali v království Českém, do Jochmstále odvolávati neb na jiné hory, kteréž nyní sau a budaucně povstanau v království Českém, kdež by rozumní horníci, zřízená práva a saudové byli, podle příležitosti jedněch každých hor odvolávati se mohli a moc měli. Než aby při těch horách, na kteréž by se odvolání státi mělo, týž řád a právo držáno bylo, jako na těch horách, odkudž se odvolání stane.

X. 30.

A nad to nade všecko často psaným stavuom, panskému, rytířskému i Pražanuom vobojích Starého a Nového měst Pražských, tuto zvláštní milost učiniti sme ráčili, a tímto listem a nynější smlauvau činíme: Že my jim, ani budoucí králi Čeští. v nižší kovy, jmenovitě měď, cín, železo, olovo a rtuť (kterýchž sau prvé od starodávna v tomto království Českém za předkuov našich, císařuov a králuov Českých, od drahně let užívali) vkračova'i, ani sáhati neráčíme, než při nich milostivě zuostavujem. Přířikajíc sami za sebe, za dědice naše a budaucí krále České, že při všem (což se svrchu píše) často psané stavy a obzvláštní osoby království Českého míti, držeti a na časy budoucí bez přerušení zachovati, a tento list náš neboližto smlauvu ve dsky zemské vyšším i menším úředníkům našim v království Českém zapsati a vložití rozkázati ráčíme.

Tomu na svědomí pečeť naši královskau k listu tomuto přivěsiti sme rozkázali.

Dán na Hradě našem Pražském v pondělí po neděli Květné léta Božího Tisícího Pěti-Stého Třidcátého Čtvrtého a království našich římského čtvrtého, a jiných osmého.

FERDINANDUS.

ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ Z R. 1549.

A. 8.

Item, Na témž sněmu obecním, téhož léta a dne, na tomt jsme se také stavové snesli: Aby žádných postranních zápisuov a puntování od žádných osob z stavu neb stavuov v tomto království proti JMti královské, dědicuom, a budoucím králuom českým, a proti řádu a právu se nedálo, nyní i na budoucí věčné časy. Pakli by se toho přes to kdožkoli dopustil a naň to shledáno a uvedeno bylo, an se v postranní zápisy a puntování dává, ten aby hrdlo ztratil.

A. 9.

Item, JMt královská na tomto jest se stavem panským, rytířským a městským sněsti a za zřízení zemské ustanoviti ráčil: Poněvadž jest od starodávna v tomto království více stavuov mimo stav panský, rytířský a městský nebývalo protož že ještě více stavuov mimo nahoře jmenované tři stavy býti nemá, nyní i na budaucí časy. Však kníže Hendrich pán z Plavna, poněvadž jest rodič tohoto království od starodávna, důstojenství svého knížecího i s dědici svými, tolikéž místa i titule, jako na kníže záleží, užiti má. Však tudy aby stav čtvrtý v tomto království přičiněn nebyl

Kdož by kázal člověku svému prodati, nechtíc ho na gruntech svých mít a on jemu člověkem hodným osadil má jej propustiti a naň se více táhnauti nemá, an z něho poháněti, aby jeho člověk byl. A měl-li by ten člověk jaké děti, ti děti obojího pohlaví, kteříž by let devíti nedošli a neměli, a při otci bytně byli, ti mají i s otcem svým po takovém vyprodání a gruntu osazení svobodní od toho pána býti. Než kteříž by již tehdaž v devíti letech byli, tolikéž i ti, kteříž by léta majíce se pod pánem zvo-sazovali: ti při svém pánu za dědičné lidi předse zůstati mají. A pak-li by pán z těch dětí, které od jich otce (dříve nežli by těch devíti let došli) k jakéž koli své potřebě pobral aneb je na služby a řemesla rozdal neb jinam k vychování dal: ti tolikéž té svobody podle otce jich vyprodání užiti nemají, než při pánu dědičně zuostati mají.

M. 32.

Kteříž by lidé osedlí neb neosedlí děti na cizích gruntech zplodili: ti děti tomu pánu, na číchž gruntech jsau zplozeni, v poddanosti, a jeho zuostati mají.

M. 33.

Kdož by koli, u číhož koli člověka čeledína svého anebo člověka nalezl: má žádati člověka toho, aby se jim ujistil. A potom má pána jeho žádati, aby mu jej vydal. Pak-li by toho člověka hospodáře tu tehdaž nebylo: tehdy, muož-li, má jej sám dodržeti a tím právem dáti se jim tu ujistiti aneb toho má na rychtáři aneb konšelích toho práva požádati, aby se jim ujistili, a oni jsau to povinni učiniti. Pak-li by ten člověk, u kohož by takový člověk neb čeledín postižen byl aneb rychtář a konšelé jsauce za ujistění žádání, se jim neujistil neb neujistili: tehda tomu číž člověk neb čeledín jest, má neb mají deset kop grošův českých pokuty propadnauti a dáti ve dvau nedělích pořád zběhlých. Pak-li by jich neměl neb neměli, a pán toho člověka za člověka svého neb rychtáře a konšel, té pokuty dáti nechtěl: má takového člověka svého nebo rychtáře a konšely tomu kdož za ujistění žádal, vydati; a ten komuž tak vydán bude, má toho člověka nebo rychtáře a konšely vězením dostatečně a slušně opatřiti, aby do času osmi nedělí pořád zběhlých v též vazbě držán byl neb byli, aneb se s původem o pokutu v tom času umluvil neb umluvili; však tak, aby zaumylně zdraví ani hrdlu jemu neb jim uškozeno nebylo. A po vyjití těch osmi nedělí má toho člověka neb rychtáře a konšely vazbau trestané zase z takového vězení na rukojmě dostatečné, pod základ 50 kop grošův českých dáti. A pak-li by rukojmí neměl, tehdy na zápis dostatečný, pod ztracením hrdla, aby se všelijak v skutku, v řeči ku pánu, kterýž ho neb je v vězení držal, i ke všem jeho poddaným pokojně zachoval neb zachovali. Pak-li by rukojmí neměli aneb se vyručiti nechtěl neb nechtěli, bude neb budou předse v vězení držáni býti. Jestliže by pak pán toho člověka svého neb rychtáře a konšelův nevydal, ani pokuty za ně dáti nechtěl: ten a takový má dvacetí kop grošův českých puovodovi propadnauti, a on bude moci z té pokuty před saud zemský menší jeho pohnati. Než jestliže by ten člověk nebo rychtář a konšelé tomu odpírali, že tau pokutau peněžítai i vězením povinen není neb nejsau, volaje se k slyšení a původ by nechtěl na tom přestati: tehdy pán toho člověka neb jich, kdyby pohnán byl, jest povinen takového člověka svého neb rychtáře a konšely před saudem zemským menším

postaviti a saud zemský menší má to k sobě přijíti. A najde-li se to, že jest ten člověk neb rychtář a konšelé tau pokutau povinen neb povinni, to jest neb deset kop grošuov českých aby dal neb dali, aneb u vězení pokutu trpět neb trpěli, jakž vayš psáno stojí. Pak-li by ten člověk neb rychtář a konšelé, jsauc tak za ujistění žádání, tím člověkem neb čeledínem se ujistili: do téhodne pořád zběhlého budau to na témž právě povinni dodržeti, a dále nic. A pán (na kterého by se to právě neb gruntech ujistění stalo) má toho člověka neb čeledína pánu jeho, když by toho v tom týmdni na něm požádal, vydati. A nevydal-li by, bude moci proto pohnán býti z pokuty dvačcítí kop grošuov českých, jako o jiné lidi.

O HAJTMANECH KRAJSKÝCH.

R. 13.

Hajtmané v krajích aby byli každého roku od JMti královské zřízení a ustanovení, a k místodržícímu JMti královské, aneb hajtmanu neb hajtmanuom království českého, aby zření měli, a jich poslauchali; a obyvatelé každého kraje, aby se k hajtmanuom obojím poslušně zachovali, a v těch věcech a potřebách aby jim radní a pomocni byli. A kdož budau za hajtmany z krajuov zvoleni, z toho se vyťahovati nemají, než bez odporu podniknauti krom těch, kteříž by toho roku byli, ti nemají druhý rok bez vuole své potahování býti. Než jestliže by která věc za úřadu jich zašlá se nevykonala, až by rok jich vyšel, že proto nic méně podlé budaucích hajtmanuov krajských, to což tak před nimi zašlo, k vykonání svému přivesti jsau povinni. A tiež hajtmané noví mají také to k sobě podle nich přijíti a vykonati. A to mítí na práci, jakž se níže píše.

R. 14.

Jestliže by kdo jeden druhému u vazbě lidi svévolně, bez viny a hodné příčiny držal: tehdy ti, aneb číž by lidé byli, má to na hajtmany v krajích vznesti, a oni tu věc mají rozvážiti, tak aby jeden druhému svévolně škody aneb protivenství nečinil. A hajtman neb hajtmané toho kraje, hned jakby na ně vznešeno bylo, mají beze všech odtahuov takovou věc opatřiti. Pakli by kdo jsa od hajtmanuov neb hajtmana v kraji obslán a napomenut, aby ti lidi z vězení na ten spusob (jakž jemu od hajtmanův neb hajtmana bude oznámeno) propustil aneb před hajtmany neb hajtmanem postavil, a přes to napomenutí u vazbě tu osobu neb osoby, o kteréž by jemu bylo od hajtmanuov neb hajtmana oznámeno, anebo jakž koli v své moci drže umožil neb umožiti dopustil, anebo o hrdlo zaumyslně a nevinně připraviti dal, aneb na zdraví jej zkazil: tehdy ten kdož by tak člověka zaumysla a nevinně umožil anebo o hrdlo připraviti dal, povinen bude tomu pánu, číž člověk ten byl, tři sta kop grošuov českých dáti, a ty peníze tak se tu obrátiti a těm dáti mají, pod těmi pokutami, jakož o tom o mordech a lidech sedlských (K. 35.) položeno a vyměřeno jest, hned ve čtyřech nedělích pořád zběhlých, když by k němu pán toho člověka umořeného neb o hrdlo připraveného poslal. A chtěl-li by dále pán toho umořeného člověka, pustíc od peněžitě pokuty, z jakého nenáležitěho umoření a o hrdlo připravení, toho kdož by se toho dopustil, před JMti královskou aneb před saudem zemským viniti: to bude moci činiti. Pakli by nedal, tehdy týž pán téhož člověka tak umořeného anebo o hrdlo připraveného, má toho vuoli, z toho před JMt královskau, aneb před saud zemský, toho kdož tak člověka umožil aneb o hrdlo připraviti dal, obeslati; a ta věc má bez odta-

hův a prodlévání, tak jako o jiných mordech, na saudu zemském slyšána býti. Pakli by toho člověka u vazbě drže, před hajtmany ho (jsaucí obeslán) nepostavil, a na zdraví že by mu uškodil: tehdy má tomu člověku padesáte kop grošuoův českých, též hned ve čtyřech nedělich pořád zběhlých, dáti, když by koli pán toho člověka o tu pokutu k tomu kdož jest jej u vazbě držel a na zdraví uškodil, poslal. Pakli by nedal, má na hajtmany neb hajtmána krajského vzněsti, že mu člověk puštěn a pokuty dáno není. A oni neb on povinni jsau relací toho listem pod svými pečefmi neb sekrety, neb osobně učiniti, a při úřadu saudu komorního dáti zapsati. A po takové relací na takového má list zatýkačí od úřadu téhož, saudu komorního vydán býti.

Pakli by vždy přes to napomenutí hajtmanův krajských svévolně jej u vazbě držel, by mu pak nic na zdraví neuškodil: tehdy mu pokutu svrchu dotčenau padesátí kop grošuoův českých dáti povinen jest. A nedal-li by a dopustil se zatčení: tehdy pro takovau svau vuoli má ještě trestán býti, podlé uvážení a zdání hajtmána neb hajtmanuoův království českého, a té dotčené pokuty bude moci dobývati pán toho člověka obyčejem svrchu psaným. A proto ten kdož toho člověka u vězení držel by přes rozkaz hajtmanuoův krajských a přes tu pokutu tak propadenau: tehdy ten pán toho člověka má to vzněsti na hajtmána neb hajtmany království českého aneb na místodržícího krále JMti, a ten, kdož člověka tak u vězení držel obeslán býti má, aby osobně před hajtmany neb hajtmanem království českého aneb místodržícím JMti královské stál, i toho člověka postavil, a té věci se zpravil; a tu věč mu taková věc bude obrácela, při tom aby se tak zachoval. A jestli by pak kdo vezma komu člověka do vězení, jej po rozkazu hajtmanuoův krajských aneb nedočekaje rozkazu, vypustil: proto nic méně hajtmané krajští to, proč jej do vězení vzal a držal, vyslyšeti mají. A jestli by ten hodné příčiny takového do vězení vzeti na schválení týchž hajtmanuoův krajských nepokázal: má tomu člověku pokuty deset kop grošuoův českých propadnauti. A nedal-li by té pokuty po vappovědi hajtmanuoův ve dvau nedělich pořád zběhlých, tehdy mají hajtmané krajští o tu pokutu relací tím zpuosobem, jakž o tom výše, kdož by na rozkaz hajtmanuoův člověka nepustil, vyměřeno jest, též k saudu komornímu učiniti, a po takové relací bude moci pánu toho člověka na místě jeho, zatykač vydán býti.

R. 15.

Hejtmané krajští po krajích aby řídili hotovost, aby všichni hotovi byli, a aby přihlédali, kdo jakau zbroj mezi lidem obecným mají. A jsauce vojensky pohotově, jestli že by cizozemci aneb nepřátelé do země vtrhli nebo škody chtěli činiti, abychom s Boží pomocí sobě pomáhati a jim odolávati mohli.

R. 16.

Také jestli že by se komu zdálo, že by mu od hejtmana aneb od hejtmanův v kraji kterém se co skrze relací, aneb jinak ublížilo, aneb z čeho vystaupeno bylo: to má vzněsti na hejtmana neb hejtmány království českého, aneb na místodržícího krále JMti; oni tu věč vyslyšeti mají, a v tom se k stranám spravedlivě zachovati.

R. 17.

Aby v každém kraji vždy ve dvau měsících aneb jakž by potřeba se uznala, bylo vysláno na zhaubce zemské a povalovače, a to na několikero do měste-

ček, vesnic, krčem aneb kdež by se jich nadáli; a to hajtmané krajští míti mají na své práci. A když by koli čas uznali nebo jich úředníci: tehdy tajně mají oznámiti osobám, kterýmž se zdá stavu panskému, rytířskému aneb do města krále JMti, v která místa sami vyslati chtí a každému oznámiti: též v který kaut a stranu mají vyslati, aby se sami nepotkali a neshledali. A pražané též mají činiti a vyslati, majíc srozumění s hajtmany neb s hajtmanem kraje Kouřimského, aneb také Slánského, poněvadž ty dva kraje Praze přisedí. A jestli že by v kterém kraji kdo v tom hejtmanuov poslauchati nechtěl, a k nim se zachovati jakož se svrchu píše, mají to vzněsti na krále JMti: Pakli by krále JMti v tomto království nebylo, tehdy na hajtmany krále JMti a tohoto království aneb na JMti královské místodržícího. A veť to král JMti neb hajtmané neb místodržící JMti královské obrátí, přitom se každý zachovati má. A král JMt má poručiti a puovody zřediti, počet slušný aby v městě byli, tu kdež by se JMti královské zdálo za dobré. A kdež by se potřeba uznala, buď skrze špehy aneb jináč, ti puovodové mají se tam obrátiti. A do kteréhož koli kraje aneb míst se sjedou a požádají pomoci na stavu panském, rytířském, osobě aneb osobách, též na městech krále JMti, má každý slušný počet s nimi vypraviti na pomoc a v tom se těmi duovody spraviti mají stavové panský, rytířský i městský, buď osobami svými neb služebníky nebo poddanými lidmi svými. A toto zřízení o povalecích a zhoubcích zemských, má trvati na budaucí časy, pokudž se o to stavové jinak nesnesau. A což by tak těch a takových lidí a povalečuov bylo vyzdvíženo a probráno, ti mají do města královského najbližšího u vazbu dodání býti a oni jsau je povinni přijíti. A našla-li by se při kterém vina, že by hrdlo ztratiti měl, tomu aby dali (na náklad krále JMti) konec udělati.

R. 18.

Což pak se chodcuov a pastýřuov, kteříž v tomto království nemalé a veliké škody časuov předešlých i nyní skrze ohně jsau činivali a ještě posavad činí, dotýče, pak aby to zlé mohlo přetrženo býti, o tom jsme se všickni tři stavové svolili, aby v městech, a v městečkách, ve všech tak opatřeno bylo: Kdež by koli takoví žebráci neb pastýři byli, ten pán, či grunty jsau, aneb pod kým by byli, aby o tom dostatečně poddaným svým, purgmistru, rychtáři neb konšeluom poručil, kdež by takoví žebráci byli, každého téhodne k nim přihlédali, aby se město od města, ves ode vsi po jarmarecích neb posvíceních netaulali, než ve špitálních zuostali. A jestli že by který odešel pod spuůsobem žebroty, chtíc sve lotrovství provozovati, po tom neb po takovém aby hned posláno bylo, ten aby vzat a skutečně trestán byl.

R. 19.

Kdož by koli kterého zločince jal neb vzal, nemaje svého vězení, má jej k hajtmanuom toho kraje aneb k najbližší popravě aneb do některého města královského dáti. A nebylo-li by v kterém kraji města královského, tehdy do toho města neb městečka, do kterého se z toho kraje sjíždějí, a oni jej přijíti mají. A při tom zločinci našla-li by se vina, že by hrdlo ztratiti měl: tehdy aby tomu zločinci ten kdož jest jej jal a do vězení dal, na svouj náklad konec dal učiniti, při této popravě, kdež se řádně poprav užívá (ač neměl-li by své žádné pořádné popravy) aby jemu konec učiniti dal a to ve dvou nedělích pořád zběhlých. Pakli by se tak v tom nezachoval a v tom času jemu konce učiniti nedal, tehdy toho vězně právo potom dále u vězení svém držeti povinno nebude.

Dal-li by kdo z jaké příčiny člověka svého, neb škuodci, do vězení do kterého města královského, zasluž ten nebo nezasluž hrdla ztracení, a jsa od práva napomenut, a by i napomenut nebyl, do dvau nedělí jeho z ničeňož nevinil, a naň ne-žaloval: toho také dále právo není povinno u vězení svém držeti, než bude jej moci z téhož vězení pustiti.

Aby jeden každý ze všech tří stavuov při svém dobrém svědomí, i při poddaných svých to tak opatřil, aby takoví zjevní hříchové, cizoložstva, ožralství i jiné všelijaké nestydatosti, kteréž jsau proti Pánu Bohu všemohaucímu, skutečně přetrhování býti mohli; a toho žádný, sám se dobře chovaje, na gruntech svých aby nedopauštl, ale takového každého, kdož by z toho vystaupil, a takového čeho proti Pánu Bohu se dopustil, skutečně trestal, jakž týmiž předešlými sněmy o tom šíře vyměřeno jest. Pakli by kdo v Městech Pražských aneb v jiných královských, jsa napomenut od úřadu, aby od takové neřádné věci ihned přestal, a on přes to vždy v svém takovém zlém spusobu trval, a přestati nechtěl: tehdy úřad kteréhož koli města skrze psaní, neb osobu jednu, nebo dvě, buadu moci na JMt královskou (ač byl-li by JMt královská v království), aneb na saud zemský bez přítomnosti JMti královské to vzněsti. A JMt královská, a bez přítomnosti JMti saud zemský, takovau neřádnou věc zastaviti a skutečně přetrhnutí mají.

Léta Božího tisícího čtyřstého devadesátého druhého. Páni JMt, a páni, rytířstvo, Pražané a poslové z měst v ponděli po suchých dnech postních na sněmu obecním, kterýž v ty časy držán byl na Hradě pražském, tyto věci dole psané z jednostajné vuole zřídili a ustanovili jsau, aby od každého držány byly. Najprvé, což se morduov silničných a po cestách, a též nešlechetného zlodějstva domácího i po silnicích dotýče, takto jsme se svolili a zuostali: Aby takoví povaleči, zloději a morděři, kdež by mohli přezvědíni býti, buď v městech v městechách, nebo ve vsech, aby vyzdvihování byli, by pak osedlí lidé by li seclštlí. A jestli že by čí člověk takový s jistinou a při skutku polapen byl, nemá pánu jeho vydán býti, jakž předešlé Zřízení zemské ukazuje, než hned má se k němu vedlé práva zachovati a k útrpnému právu bude jej moci dáti, jakž ve š dotčeno. Anebo též, jestli že by vzat byl někdo z lidí obecních, a byl psanec, též má se k němu vedlé práva míti. Pakli by popaden byl na silnici an s zloději stojí, má též tázán vedlé práva býti, a podlé jeho viny má se k němu zachovati. Jestli že by pak kdo čího člověka poelíc na povaleče vzal, a nebylo při něm těchto nahoře psaných příčin: má pánu jeho oznámiti, že jest člověka jeho vzal, chce-li k tomu přijeti anebo poslati, že chce saud tomu člověku osaditi. A jestli že by pán toho člověka přijel, nebo koho psolal, a byla-li by o to pře že by neměl ten člověk vedlé práva tázán býti: tehdy ten člověk buď vydán hejtmanuom toho kraje; a což tiž hejtmané o tom člověku najdau, při tom se strany zachovati mají, na ten spusob, jakož veyše psáno stojí. A od prvního má dáti kopu grošův popravnému člověku, a od jiných po puol kopě groších českých, a více nic. Pakli by který takový zločinec byl přezvědíni na hradích aneb tvrzech: tehdy ten komuž by se zdálo, aby tomu pánu (u kohož byl) dal znáti, že takový zločinec na jeho

hradě nebo na jeho tvrzi jest, aby se jim dobře ihned ujistil a jej postavil. A byl-li ten jistý panského neb rytířského řádu, aby postaven byl před pány a vládými saudu zemského, pakli by byl ten jistý jiného řádu, buď před hejtmany toho kraje postaven. Pakli by toho neučinil svévolně, a toho nepostavil: tehdy k tomu pánu, neb zemanínu, anebo měšťenínu o to hledíno buď, též jako k tomu zločinci. A též v městech, kdyby na koho žádáno bylo, aby se tak zachovali, a zločincům nižádným, aby žádných gleytuov nedávali, ani páni, ani rytířstvo, ani města. Také na žádného psance nevyvedeného, ani na zloděje zjevného, tež zločince, a laupežníky, a toho, kdo by při skutku postižen byl z lidu obecného s strany lupeže a mordu, nemá urukováno býti, než právo na takového každého bez fortele má puštěno býti.

Text Zemských zřízení z r. 1500 je převzat s opravou pravopisu z edice Palackého, Archiv Český V., texty Zemských zřízení z r. 1549 a 1564 jsou převzaty z edice H. Jirečka, Codex iuris bohemicus, t. IV., p. 1, sectio I.